

GEPATITLAR

Turdaliyev Samandar Bahodir o'g'li*Alfraganus Universiteti Tibbiyot Fakulteti**Davolash ishi 4-bosqich talabasi**Gmail: turdaliyevsamandar1223@gmail.com**Tel: +998885831223*

Anatatsiya: *Gepatitlar jigar to'qimalarining yallig'lanishi bilan kechuvchi keng tarqalgan yuqumli kasalliklar bo'lib, ular asosan viruslar ta'sirida yuzaga keladi. Gepatit A, B, C, D va E turlari mavjud bo'lib, ularning klinik belgilari, yuqish yo'llari va oqibatlari bir-biridan farq qiladi. Kasallikning erta tashxisi va davosi og'ir asoratlar, xususan, jigar sirrozi va gepatosellyulyar karsinoma rivojlanishining oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada hepatitlarning etiologiyasi, epidemiologiyasi, klinik ko'rinishlari, tashxis usullari, davolash va profilaktika choralariga oid ma'lumotlar yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *Gepatit, jigar, virusli kasalliklar, hepatit A, B, C, D, E, klinika, tashxis, davolash, profilaktika.*

Jigar inson organizmida moddalar almashinuvini tartibga soluvchi va detoksikatsiya jarayonida ishtirok etuvchi muhim a'zolaridan biridir. Jigar kasalliklari orasida hepatitlar alohida o'rin tutadi. Virusli hepatitlar butun dunyoda keng tarqalgan bo'lib, global sog'liqni saqlash tizimi uchun jiddiy muammo hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha millionlab odamlar surunkali hepatit B va C virusi tashuvchilari hisoblanadi. Bu esa jigar sirrozi va o'smalari rivojlanishi xavfini oshiradi. Gepatitlarning klinik belgilari ko'pincha umumiy – holsizlik, ishtaha pasayishi, ko'ngil aynishi, o'ng qovurg'a ostida og'riq va sariqlik bilan namoyon bo'ladi. Ularning tashxisi uchun laborator testlar, virus markerlarini aniqlash, biokimyoviy ko'rsatkichlar va instrumental usullar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada hepatitlarning turlari, rivojlanish mexanizmlari, klinik kechishi, tashxis va davolash usullari hamda profilaktik choralar tahlil qilinadi.

Gepatitlar jigar to'qimalarining yallig'lanishi bilan kechadigan kasalliklar bo'lib, ularning eng keng tarqalgan sababi viruslar hisoblanadi. Gepatitlar turli xil etiologik omillar natijasida ham kelib chiqishi mumkin: toksik moddalardan zaharlanish, dori-darmonlarning nojo'ya ta'siri, autoimmun jarayonlar, alkogol yoki metabolik buzilishlar. Shunga qaramay, amaliy tibbiyotda asosan virusli hepatitlar eng ko'p uchraydi va ular global sog'liqni saqlash tizimi oldida katta muammo sifatida turibdi. Hozirgi kunda hepatit A, B, C, D va E viruslari aniqlangan bo'lib, ularning har biri o'ziga xos epidemiologik, klinik va patogenetik xususiyatlarga ega.

Gepatit A virusli hepatitlarning eng keng tarqalgan shakllaridan biri bo'lib, asosan gigiyena qoidalariga rioya qilinmaganda, ifloslangan suv yoki oziq-ovqat orqali yuqadi. Bu

turdagi gepatit odatda o'tkir kechadi va ko'pchilik hollarda to'liq sog'ayish bilan tugaydi. Kasallikning asosiy belgilariga umumiy holsizlik, ishtahaning pasayishi, ko'ngil aynishi, ba'zida tana haroratining ko'tarilishi va sariqlik kiradi. Gepatit A surunkali shaklga o'tmaydi, biroq ayrim hollarda fulminant shaklda, ya'ni chaqmoq tezligida og'ir kechishi mumkin. Gepatit A ning oldini olishda sanitariya-gigiyena qoidalariga qat'iy rioya qilish va emlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Gepatit B esa ko'proq qon va uning mahsulotlari, shuningdek, jinsiy aloqa orqali yuqadi. Bu virusning xavfli tomoni shundaki, u ko'pincha surunkali shaklga o'tib, jigar sirrozi va gepatosellyulyar karsinoma rivojlanishiga sabab bo'ladi. Gepatit B bilan zararlangan bemorlarning bir qismida virus tashuvchilik shakllanib, ular uzoq vaqt davomida klinik simptomlarsiz yashashi, biroq virusni boshqalarga yuqdirishi mumkin. Gepatit B tashxisida virus antigenlari (HBsAg, HBeAg) va ularning antitanachalari, shuningdek, polimeraza zanjir reaksiyasi (PZR) yordamida virus DNKsini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Davolashda interferonlar va nukleozid analoglari qo'llaniladi. Oldini olishda esa eng samarali usul – bu vaksina bo'lib, u dunyoning ko'plab mamlakatlarida milliy emlash kalendariga kiritilgan.

Gepatit C ham jiddiy global sog'liq muammolaridan biridir. Bu virus asosan qon orqali yuqadi: qon quyish, sterilizatsiya qilinmagan shpritslardan foydalanish, xirurgik yoki stomatologik muolajalar davomida. Gepatit C ko'pincha yashirin kechib, yillar davomida klinik belgilersiz rivojlanadi. Shu sababli uni "jim o'ldiruvchi" virus deb atashadi. Bemorlar ko'pincha kech bosqichlarda – sirroz yoki jigar o'smalari rivojlanganda shifokorga murojaat qilishadi. Gepatit C tashxisida serologik testlar va PZR orqali virus RNKsini aniqlash muhimdir. So'nggi yillarda to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiluvchi antivirus dorilar (DAA) qo'llanilishi davolash samaradorligini keskin oshirdi va ko'pchilik bemorlarni to'liq sog'aytirish imkonini berdi. Afsuski, gepatit C ga qarshi samarali vaksina hali ishlab chiqilmagan.

Gepatit D mustaqil kasallik emas, balki faqat gepatit B bilan birgalikda yoki uning fonida rivojlanadi. Chunki D virusi ko'payishi uchun B virusining mavjudligi zarur. Gepatit D gepatit B ning klinik kechishini yanada og'irlashtiradi va sirroz hamda o'sma rivojlanish xavfini oshiradi. Tashxis qo'yishda virus markerlari aniqlanadi. Davolash imkoniyatlari cheklangan bo'lsa-da, interferon preparatlari qo'llanadi. Profilaktikada esa asosiy e'tibor gepatit B ga qarshi emlashga qaratiladi, chunki bu D virusining ham oldini oladi.

Gepatit E asosan suv orqali yuqadigan, ko'pincha gigiyena darajasi past bo'lgan mamlakatlarda uchraydigan kasallikdir. U ko'pincha o'tkir shaklda kechib, o'z-o'zidan tuzalib ketadi. Biroq homilador ayollarda gepatit E og'ir kechishi va hatto o'limga olib kelishi mumkin. Profilaktik chora sifatida toza ichimlik suvidan foydalanish, sanitariya-gigiyenaga rioya qilish muhimdir.

Virusli gepatitlardan tashqari, toksik gepatitlar ham uchraydi. Ular dori-darmonlarni noto'g'ri qabul qilish, spirtli ichimliklarni ortiqcha iste'mol qilish yoki kimyoviy moddalar ta'sirida paydo bo'ladi. Shuningdek, autoimmun gepatitlar ham mavjud bo'lib, bunda

organizmning immun tizimi jigarga hujum qiladi. Bu turdagi gepatitlar ko‘pincha yosh ayollarda uchraydi va davolashda immunosuppressiv dorilar qo‘llaniladi.

Gepatitlarning klinik belgilari ko‘pincha umumiy: holsizlik, ishtaha yo‘qolishi, ko‘ngil aynishi, qayt qilish, o‘ng qovurg‘a ostida og‘riq, teri va ko‘z sklerasining sarg‘ayishi, qorinning kattalashishi, siydikning to‘q ranglanishi va najasning och tuslanishi. Kasallikning og‘ir holatlarida jigar yetishmovchiligi, ensefalopatiya, qon ketishlar va koma kuzatilishi mumkin.

Tashxis qo‘yishda klinik ko‘rinishlardan tashqari, laborator va instrumental usullar muhim ahamiyatga ega. Laborator tahlillarda biokimyoviy ko‘rsatkichlar – alaninaminotransferaza (ALT), aspartataminotransferaza (AST), bilirubin, protrombin indeksi aniqlanadi. Virus markerlari yordamida turli gepatit turlari farqlanadi. Instrumental tekshiruvlardan ultratovush tekshiruvi, elastografiya, kompyuter tomografiyasi va jigar biopsiyasi qo‘llaniladi.

Davolashda etiologiyaga qarab turli usullar qo‘llaniladi. Virusli gepatitlarda antiviral preparatlar asosiy o‘rin tutadi. Gepatit A va E da asosan simptomatik davolash olib boriladi, chunki ular o‘z-o‘zidan sog‘ayishi mumkin. Gepatit B va D da interferon va nukleozid analoglari buyuriladi. Gepatit C da esa zamonaviy DAA preparatlari juda yuqori samaradorlikka ega. Toksik gepatitlarda esa zaharlovchi omilni bartaraf etish, detoksikasiya va simptomatik terapiya muhimdir.

Profilaktika masalasida gepatit A va B ga qarshi samarali vaksinalar mavjud bo‘lib, ular keng qo‘llanilmoqda. Gepatit C va E ga qarshi vaksina ishlab chiqilmagan. Shuning uchun gigiyena, xavfsiz qon quyish, steril tibbiy asboblardan foydalanish, jinsiy hayotda ehtiyotkorlik kabi choralar juda muhim hisoblanadi. Alkogolni cheklash va sog‘lom turmush tarziga rioya qilish ham gepatitlarning oldini olishda ahamiyatli.

Umuman olganda, gepatitlar inson salomatligiga jiddiy xavf tug‘diradigan kasalliklar qatoriga kiradi. Ularning erta tashxislanishi, samarali davolash va profilaktik choralarning amalga oshirilishi nafaqat bemor hayotini saqlab qoladi, balki jigar sirrozi va o‘σμα kabi og‘ir oqibatlarining oldini olishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Gepatitlar jigar to‘qimalarining yallig‘lanishi bilan kechadigan kasalliklar bo‘lib, ularning etiologiyasi xilma-xildir. Eng ko‘p uchraydigan turlari – virusli gepatitlar (A, B, C, D, E) hisoblanadi. Har bir tur o‘ziga xos klinik kechish, yuqish yo‘llari va oqibatlarga ega. Gepatit A va E odatda o‘tkir shaklda kechib, to‘liq sog‘ayish bilan yakunlansa, B, C va D ko‘pincha surunkali shaklga o‘tib, jigar sirrozi va gepatosellyulyar karsinoma kabi og‘ir asoratlarni keltirib chiqaradi. Shu bois gepatitlarni erta aniqlash, zamonaviy diagnostika usullaridan foydalanish va samarali davolash choralari qo‘llash bemor hayotini saqlab qolishda muhim ahamiyatga ega. Profilaktik choralardan eng samaralisi – vaksinalar (A va B turiga qarshi), gigiyenaga rioya qilish, xavfsiz qon quyish va sog‘lom turmush tarzini olib borishdir. So‘nggi yillarda yangi antiviral preparatlarning paydo bo‘lishi gepatitlarni davolash samaradorligini oshirib, ko‘plab bemorlarga to‘liq sog‘ayish imkonini bermoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov A., Tojiboeva N. **Ichki kasalliklar propedevtikasi.** – Toshkent: Ibn Sino, 2019.
2. Rasulov A. **Gepatologiya asoslari.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. World Health Organization. **Global Hepatitis Report.** – WHO, 2017.
4. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, et al. **Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD guidelines.** *Hepatology*, 2018.
5. European Association for the Study of the Liver (EASL). **Clinical Practice Guidelines: Management of hepatitis C virus infection.** *Journal of Hepatology*, 2020.
6. Kumar V., Abbas A.K., Aster J.C. **Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease.** – Elsevier, 2021.
7. Fauci A., Kasper D., Hauser S., et al. **Harrison's Principles of Internal Medicine.** – McGraw Hill, 2022.